

טבת התשפ"ג, ינואר 2023

הסכמים קואליציוניים בתחום היהדות והמדינה – הכנסת ה-25

ההסכמים הקואליציוניים שנחתמו בין מפלגת הליכוד והשותפות הקואליציוניות שלה – יהדות התורה, ש"ס, ציונות דתית, עוצמה יהודית ונעם – הם שינוי חד בכל מה שקשור לסטטוס-קוו וליחס הרגיש לסוגיות יהדות ומדינה בממשלות ישראל האחרונות. גם במסגרת כהונתה של הממשלה היוצאת, "ממשלת השינוי", נקבע מראש וטו על קידום חקיקה בנושאי דת ומדינה ובפועל לא קודם הרבה. הפעם הסטטוס קוו נשבר לרסיסים, על אף שישנו סעיף שקובע במפורש שהוא יישמר

בטרם נפנה לחלוקה על פי נושאים שונים, נציין מראש שהניתוח שלהלן מציג את הנושאים הקשורים באופן ישיר במתח בין היהדות והמדינה, ועל כן נימנע מלעסוק בסוגיות הקשורות באוטונומיה של החברה החרדית ובשאלת שילובה בחברה הישראלית.

מקריאת וניתוח ההסכמים, ניתן להצביע על שלוש מגמות רחב שמאפיינות את ההסכמים עם כלל המפלגות. על אף שינויי נוסח מסוימים או הופעתם של סעיפים שונים רק בחלק מההסכמים, שלוש המגמות מסמנות את ההעמקה המשמעותית של החיבור בין יהדות ומדינה, ובפרט בין יהדות מסוג מסוים והמדינה. להלן שלושת המגמות:

1. מיהו יהודי – שליטה על סוגיות מדיניות באשר להגדרת "יהודי"

זהו נושא מרכזי אשר מובילות המפלגות החרד"ליות הוא השליטה בשערי הכניסה לעם היהודי ובשאלת מיהו יהודי. החשש מפני עלייה של בני ובנות העם היהודי שאינם יהודים על פי ההלכה, ומכך שהם הופכים להיות חלק לגיטימי מהקולקטיב היהודי, הוביל את המפלגות השונות לדרוש את הגבלת כניסתם של מי שאינם יהודי על פי ההלכה, ובפרט נכדים ליהודים, תוך הקשחת התנאים להצטרפות לעם היהודי מבחינת היכולת להינשא, להתגרש ולהיקבר כיהודי.

סעיפים רלוונטיים בהסכמים הקואליציוניים: תיקון סעיף הנכד בחוק השבות (מניעה של עליית נכדים), חקיקת חוק גיור ריכוזי, העברת השליטה על לשכת הקשר נתיב לסגן השר מעוז, העמקת מנגנוני בירור היהדות.

2. חיזוק מונופול הרבנות הראשית

על אף האמון הירוד של הציבור הישראלי במוסד הרבנות הראשית, במפלגות החרדיות והחרד"ליות דרשו שורה של שינויי מדיניות שתכליתם להגדיל ולהעצים את סמכויותיה של הרבנות הראשית ובכלל זאת של בתי הדין הרבניים. ישנן סמכויות שהיו להן בעבר שכעת צפויות לחזור – כמו המונופול בתחום הכשרות, השליטה במינוי רבני הערים או סמכויות בסוגיות ממוניות לבתי הדין; וישנן סמכויות חדשות שמעולם לא היו לרבנות כגון מעורבות במתן היתרי עבודה בשבת שתשפיע ישירות על ביטול פעולות תשתית של משרדי ממשלה וחברות ממשלתיות, וכן הכפפת הרבנות הצבאית לרבנות הראשית לראשונה. כל אלה חלק מהמגמה לכפות אורח חיים הלכתי על פי פרשנות מסוימת של ההלכה על כלל אזרחי המדינה המושפעים מהמערכות המתוארות לעיל ולהלן.

סעיפים רלוונטיים בהסכמים הקואליציוניים: ביטול רפורמת הכשרות או לכל הכפפת כלל גורמי הכשרות לרבנות הראשית ולהנחיותיה, ביטול תקנות רבני הערים שחיזקו את כוחן של הרשויות המקומיות בבחירת רבניהן, הכפפת מנגנון מתן היתרי העסקה לעובדים בשבת לרבנות הראשית באמצעות הכנסת נציג מטעמה לוועדה העוסקת בכך, הכפפת תהליך מינוי הרבצ"ר לרב הראשי, קביעה ש"מנהג המקום" בכותל המערבי הוא בכפוף לעמדת הרבנות

הראשית, מתן סמכויות לבתי הדין הרבניים לדון בנושאים ממוניים, ביטול הכפפת דייני בתי הדין הרבניים לנציג התלונות על השופטים והקמת נציבות תלונות עצמאית.

3. ניפוח משמעותי של גופים העוסקים ב"זהות יהודית" ותודעה יהודית חרד"לית

אחד הנושאים העמומים ביותר בהסכמים הקואליציוניים קשור במושג האמורפי "זהות יהודית". עד כה הוא היה שייך בעיקר למינהלת לזהות יהודית במשרד לשירותי דת שתקציבה עמד על כמה עשרות מליוני ש"ח בתלות בכספים קואליציוניים תוספתיים. המינהלת עד כה בעיקר תמכה בגופים ועמותות שעוסקות בפעילות יהודית – רובה ברוח דתית וחרד"לית – כאשר העצמת תקציבה עשוי להוביל לתמיכה רחבה יותר בגופים העוסקים בזהות יהודית מונולטיטית. כלל הגופים המוקמים או המועצמים במסגרת ההסכמים החדשים צפויים לעסוק בעיקר בניסיון "להנדס תודעה" ולייצר מנגנונים, גופים ותוכניות שינחילו את התפיסה החד-מימדית של יהדות הלכתית על פי פרשנות מחמירה. בתקציב של הרשות החדשה של סגן השר מעוז צפויה לקום מחלקה ל"תודעה יהודית" שככל הנראה תשקיע בקמפיינים תקשורתיים ובקניית שטחי פרסום על מנת להנחיל את האידיאולוגיה החרד"לית לציבור הכללי.

סעיפים רלוונטיים בהסכמים הקואליציוניים: העברת המינהלת לזהות יהודית מהמשרד לשירותי דת למשרד למשימות לאומיות והכפלת תקציבה פי 10 (מ-70 מליון ש"ח תקציב תוספתי ב-2022 ל-700 מליון ש"ח בבסיס התקציב ב-2023 ו-850 מליון ש"ח ב-2024), העברת האגף לתרבות יהודית ממשרד החינוך למשרד למשימות לאומיות, הקמת רשות חדשה במשרד רה"מ ל"חיזוק הזהות היהודית-לאומית" עם תקציב של 325 מליון ש"ח בשנתיים הראשונות.

מיפוי סעיפי ההסכמים הקואליציוניים

מיהו יהודי	צעדי מדיניות	תקציבים
מיהו יהודי	א. שינוי סעיף הנכד בחוק השבות; ב. חוק גיור ריכוזי לפיו המדינה תכיר בגיורים שנעשו בכפוף לרבנות הראשית בלבד; ¹ ג. תיגבור פעילות הממשלה בתחום בירורי יהדות.	▪ הוספת תקני דיינים במערך הגיור הממלכתי.
רבנות ושירותי דת	א. מינוי רב ראשי דתי לאומי; ב. ביטול רפורמת הכשרות, וחקיקה בנושא "בהתאם לעמדת הרבנות הראשית"; ג. ביטול תקנות רבני עיר 2022; ² ד. כפיפות הרבצ"ר לרבנות הראשית; ה. קבורת שדה למעוניינים, ועדה לצמצום הקבורה הרוויה.	▪ הגדלת חלק המדינה בתקצוב התואם (מאצ'ינג) של שירותי הדת ל-75%. ▪ תקצוב בבסיס התקציב של בנייה ושיפוץ של מבני דת: 220 מלש"ח.

¹ בהסכם עם ש"ס מופיע גם סעיף (104) העוסק בהשוואת מעמדם של דייני גיור לדייני בתי הדין הרבניים.
² בהסכם עם ש"ס מופיע סעיף מורחב (112) לפיו יוצמדו תנאי השכר של רבנים מקומיים לתנאי ראשי רשויות ויורחבו התקינה והתיקצוב לרבני התיישבות ורבני שכונות.

תקציבים לחיזוק תודעה יהודית חרד"לית						מהי יהדות
סה"כ	הרשות לזהות לאומית-יהודית		אגף תרבות יהודית ³	תכנית להעמקת הזהות היהודית	שנת תקציב	
	מחלקה לתודעת המדינה היהודית	תקציב הרשות				
1035 מלש"ח	70 מלש"ח	125 מלש"ח	140 מלש"ח	700 מלש"ח	2023	<p>א. העברת המינהלת לזהות יהודית מהמשרד לשירותי דת למשרד למשימות לאומיות;</p> <p>ב. העברת אגף תרבות יהודית ממשרד החינוך למשרד למשימות לאומיות;</p> <p>ג. הקמת הרשות לזהות לאומית-יהודית;</p> <p>ד. חוק יסוד: לימוד תורה;</p> <p>ה. הכפפת מנהג המקום בכותל לרבנות הראשית;</p> <p>ו. תמיכה בגופים למתן ייעוץ הלכתי;</p> <p>ז. חוק שיאפשר מניעת הכנסת חמץ לבית חולים בפסח;</p> <p>ח. צמצום חוק איסור הפליה במוצרים ושירותים בשל אמונה דתית.</p>
1210 מלש"ח	70 מלש"ח	200 מלש"ח	140 מלש"ח	800 מלש"ח	2024	
1360 מלש"ח	70 מלש"ח	200 מלש"ח	140 מלש"ח	950 מלש"ח	2025	
						<p>השבת במרחב הציבורי</p> <p>א. הקפאת ההחלטה על רשויות מרחביות לתחבורה שעשויה לאפשר הפעלת תחב"צ בשבת;</p> <p>ב. צמצום קווים שפועלים בכניסת/צאת שבת;</p> <p>ג. הוספת נציג של הרבנות הראשית לועדה להיתרי עבודה בשבת ובכל פרויקט לאומי ממשלתי.</p>
						<p>נישואין וגירושין</p> <p>א. השוואת מעמדם של בתי הדין לבתי המשפט והגדלת הפרדה בין המערכות;</p> <p>ב. חוק שמעביק לבתי הדין הרבניים סמכות לדון בהליך בורות בענייני ממונות באופן עצמאי.⁴</p>

רשימת תפקידים רלוונטיים וסמכויותיהם לפי נושאים:

מיהו יהודי:

- **שר הפנים** (ח"כ אריה דרעי, ש"ס);
- **שר העלייה והקליטה** (ח"כ אופיר סופר, ציונות דתית);
- **שר התפוצות** (ח"כ עמיחי שיקלי, הליכוד);
- **יו"ר ועדת חוקה** (ח"כ שמחה רוטמן, ציונות דתית): סמכות בנושאי כשרות, גיור, נישואין ורבנות;
- **סגן שר אחראי על הרשות לזהות יהודית לאומית** (ח"כ אבי מעוז, נעם): אחריות על לשכת הקשר 'נתיב'.

³ בהסכם עם ציונות דתית לא מצוין תקציב, ולכן החישוב בטבלה מבוסס על התקציב המאושר של האגף בשנת 2021.

⁴ בהסכם עם ש"ס מופיע סעיף מורחב (109) לפיו לבתי הדין הרבניים תהיה "סמכות שיפוט בעניין אזרחי".

רבנות ושירותי דת:

- **השר לשירותי דת** (ח"כ מיכאל מלכיאלי, ש"ס);
- **יו"ר ועדת חוקה** (ח"כ שמחה רוטמן, ציונות דתית): סמכויות בנושאי כשרות, גיור, נישואין ורבנות;
- **יו"ר ועדת הפנים** (ח"כ יעקב אשר, יהדות התורה): סמכויות בנושאי המועצות הדתיות, חוק המצות, קבורה, עירובין ומקוואות.

מהי יהדות:

- **המשרד לשירותי דת** (ח"כ מיכאל מלכיאלי, ש"ס);
- **המשרד למשימות לאומיות** (ח"כ אורית סטרוק, הציונות הדתית): המינהלת לזהות יהודית (מהמשרד לשירותי דת); אגף תרבות יהודית (ממשרד החינוך);
- **סגן שר אחראי על הרשות לזהות יהודית לאומית** (ח"כ אבי מעוז, נעם): היחידה לתוכניות חיצוניות וקידום שותפויות (ממשרד החינוך); הקמת מחלקה לתודעת המדינה היהודית.
- **שר התפוצות** (ח"כ עמיחי שיקלי, ליכוד);
- **שר ירושלים ומסורת ישראל** (ח"כ מאיר פרוש, יהדות התורה);
- **יו"ר ועדת חוקה** (ח"כ שמחה רוטמן, הציונות הדתית): סמכות בנושאי כשרות, גיור, נישואין ורבנות.

השבת במרחב הציבורי:

- **שר התחבורה** (ח"כ מירי רגב, ליכוד);
- **שר לשירותי דת** (ח"כ מיכאל מלכיאלי, ש"ס): חבר בוועדת היתרי העבודה בשבת;
- **יו"ר ועדת חוקה** (ח"כ שמחה רוטמן, ציונות דתית): סמכות בנושאי כשרות, גיור, נישואין ורבנות;
- **שר הכלכלה** (ח"כ ניר ברקת, ליכוד): זרוע העבודה וועדת היתרי העבודה בשבת.

נישואין וגירושין:

- **השר לשירותי דת** (ח"כ מיכאל מלכיאלי, ש"ס);
- **שר הפנים** (ח"כ אריה דרעי, ש"ס);
- **שר המשפטים** (ח"כ יריב לוין, ליכוד);
- **יו"ר ועדת חוקה** (ח"כ שמחה רוטמן, ציונות דתית): סמכות בנושאי כשרות, גיור, נישואין ורבנות.